

بررسی عوامل مؤثر بر فاصله بین ازدواج و فرزندآوری (مطالعه موردی: زنان متأهل ۴۹-۲۰ ساله شهر اصفهان)

حمید کشاورز، استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان
منصور حقیقتیان، دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان
خدیجه توسلی دینانی، دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان*

چکیده

این تحقیق با هدف تعیین عوامل مؤثر بر فاصله بین ازدواج و فرزندآوری زنان متأهل ۲۰-۴۹ ساله شهر اصفهان صورت گرفته است. چارچوب نظری تحقیق بنا به تناسب موضوع، نظریه‌های جامعه‌شناسی و مکاتب مربوط به این حوزه قرار گرفت. روش تحقیق در این پژوهش، پیمایش بوده است و جامعه آماری ۴۱۳۷۳۹ نفر از زنان ۲۰ تا ۴۹ ساله شهر اصفهان بوده‌اند. حجم نمونه ۳۸۴ نفر بوده‌اند که با استفاده از فرمول کوکران با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به دست آمده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS است. مهمترین یافته‌های تحقیق نشان داد که بین سن زن در هنگام ازدواج و تأخیر در فرزندآوری با مقدار $r = (-0,128)$ رابطه منفی و معناداری وجود دارد، با توجه به سطح معنی‌داری به دست آمده فرضیه تأیید می‌شود. در واقع، هر چه سن زنان در هنگام ازدواج بیشتر بوده است، تأخیر در فرزندآوری کمتر بوده است. فرضیه دیگری که اثبات گردید، تأثیر قدرت زن در خانواده $r = (-0,119)$ بوده که مهمترین نقش را در تأخیر در فرزندآوری در خانواده داشته است.

واژه‌های کلیدی: ازدواج، فرزندآوری، سن ازدواج، تأثیر فرد در فرزندآوری، اصفهان

بیان مسأله

از دیرباز بررسی و ساختار حرکات جمعیت‌های انسانی و همچنین، مطالعه روابط متقابل پدیده‌های جمعیت با عوامل اقتصادی - اجتماعی کانون توجه محققان و اندیشمندان بوده است. هم‌اکنون، یکی از عمده‌ترین عوامل مورد استفاده در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی - اجتماعی در هر کشور جمعیت است. لذا در هر برنامه‌ریزی اقتصادی - اجتماعی ناگزیر باید جمعیت و تغییرات آن را مد نظر قرار داد. رشد فزاینده جمعیت، بویژه پس از جنگ جهانی دوم بسیاری از کشورهای جهان، از جمله کشورهای در حال توسعه را با بحران‌ها و مشکلات متعددی در زمینه مسائل جمعیتی مواجه ساخته است. به طوری که موضوع جمعیت، کانون توجه و تحول اکثر مطالعات اقتصادی و اجتماعی قرار گرفته و شناخت ویژگی‌های آن از اهمیت ویژه‌ای در روند توسعه هر کشور برخوردار است. همچنین، بسیاری از مسائل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی با موضوع جمعیت پیوند و ارتباطی مستقیم پیدا کرده است و بی‌تردید، بسیاری از برنامه‌ریزی‌های توسعه در یک کشور بدون بررسی آن امکان‌پذیر نخواهد بود. بدین لحاظ، مطالعه جمعیت نقش اساسی در برنامه‌ریزی‌های مختلف تولید، توزیع و خدمات را فراهم می‌کند، لیکن این عامل همواره مطلوب نبوده است و شرایط مطلوب زندگی برای همه افراد جامعه زمانی تحقق خواهد یافت که امکانات و منابع موجود با شمار جمعیت همخوانی داشته باشد (زارع، ۱۳۸۹: ۶۸ و ۶۹). بدون شک، با وجود امکانات و منابع طبیعی محدود نمی‌توان پاسخگوی جمعیت عظیمی بود که هر ساله به تعداد آن اضافه می‌گردد. از سویی، مسایل جمعیتی که همواره با تغییرات همراه است و رفتارهای باروری گوناگونی را به همراه دارد، در چنین وضعیتی مطالعه و کنکاش بیشتری را در پدیده‌های جمعیتی به منظور تسلط و کنترل بر آن می‌طلبد. همچنین، میزان باروری و رفتارهای مربوط به آن،

به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی رشد جمعیت، موضوعی است که توجه بسیاری از محققان علوم اجتماعی را به خود مشغول داشته است. این متغیر از ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی، روحیه‌ها و منش‌ها و آداب و رسوم یک جامعه متأثر بوده، از دیدگاه جمعیت با متوسط سن ازدواج، عمومیت ازدواج و میزان ازدواج مرتبط است و از عوامل دیگری مانند سطح آموزش، آگاهی‌های اجتماعی و شرایط زیستی مردم جامعه تأثیر می‌پذیرد (تقوی، ۱۳۸۸: ۱۳۱). نوع رفتارهای باروری در درون یک جامعه به علت شرایط الگوهای زیستی متفاوت، در نواحی مختلف در میان اقشار گوناگون اجتماعی یکسان نیست. زمانی که روندهای باروری در یک منطقه مطالعه می‌شود، هدف جمعیت‌شناسان این است که تعیین کنند تا چه حد اختلاف موجود در سطح باروری ناشی از گوناگونی‌های عوامل جمعیتی است و تا چه اندازه تحت تأثیر تفاوت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. از آنجا که این تفکیک بسیار دشوار است، بنابراین، مطالعه باروری مستلزم به کارگیری روش‌های گوناگون تحقیق است. باروری نیز یکی از مؤلفه‌های مهم جمعیت‌شناسی است که در کنار سایر متغیرهای جمعیتی در روند تکوین جمعیت نقش مؤثری دارد. این مؤلفه و سایر پدیده‌های جمعیتی با وجود داشتن خصیلتی کمی و آماری دارای جنبه‌های زیستی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است (امانی، ۱۳۸۷: ۶۸). در طی سال‌های اخیر، پژوهشگران متعددی درصدد پاسخ به سؤال‌های در زمینه تحولات صورت گرفته در رفتارهای باروری برآمده‌اند و با توجه به شرایط زمانی و مکانی و توانایی‌ها، تحقیقاتی را به جامعه علمی عرضه نموده‌اند. با این حال، علی‌رغم این تحقیقات به سؤال‌های مربوط به چگونگی تحولات سریع باروری در سال‌های اخیر پاسخ قانع‌کننده‌ای داده نشده است. همچنین، درک نسبی اهمیت هر یک از عوامل مؤثر بر تحولات باروری، به ویژه عوامل

اجتماعی، گرایش والدین به نوگرایی، منافع اقتصادی فرزند و نگرش به فرزند رابطه معناداری وجود دارد، ولی بین منافع غیراقتصادی، هزینه‌های فرزند و نگرش به فرزند رابطه معناداری وجود ندارد؛ یعنی افراد به دلایل عاطفی - روانی و اجتماعی اقدام به فرزندآوری می‌کنند و مهمترین عاملی که افراد را به کمتر داشتن فرزند و کنترل باروری رهنمون می‌کند، افزایش هزینه فرزندان است (یزدانی، ۱۳۸۳).

طاهره خالویی در سال ۱۳۸۶ پژوهش خود را با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر تمایل و عدم تمایل زوجین جوان به فرزندآوری در شهر کرمان» انجام داده است. روش تحقیق پیمایشی بوده، جامعه آماری شامل کلیه کسانی است که برای اخذ مجوز ازدواج به مرکز مشاوره شهرستان کرمان مراجعه کرده‌اند. حجم نمونه براساس فرمول کوکران ۲۴۰ نمونه برآورد شده و نمونه‌گیری به روش تصادفی بوده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که بین تمایل زوجین به فرزندآوری با جنسیت زوجین، سن ازدواج زوجین، محل تولد زوجین، میزان تحصیلات، ترجیح جنسی و آینده‌نگری فرد رابطه معناداری وجود دارد. همچنین، نتایج تحقیق نشان داد که بین عدم تمایل به فرزندآوری، مشکلات پرورش فرزند، مشکلات روحی و روانی ناشی از فرزند، مزاحمت فرزند به عنوان سلب‌کننده آسایش، هزینه‌های فرزند و اهمیت دادن به سلامت فیزیکی انسان رابطه معناداری وجود ندارد (خالویی، ۱۳۸۶).

تحقیق و پژوهشی با عنوان عوامل اجتماعی - فرهنگی و جمعیتی مؤثر بر باروری (مطالعه موردی زنان ۴۹-۱۵ ساله همسر دار شهر ورامین) در سال ۱۳۸۷ توسط مهدی کثیری انجام گرفته است. ابتدا به علت انتخاب موضوع که رشد بی‌رویه جمعیت در دهه ۶۵-۱۳۵۵ بوده پرداخته، سپس از رشد بالای جمعیت در شهر ورامین نسبت به استان تهران و کل کشور به عنوان مسأله یاد کرده است و در ادامه، اهداف و روش‌های مورد بررسی مشخص گردیده است. بررسی به

مؤثر بر فاصله بین ازدواج و فرزندآوری به مطالعات بیشتری نیازمند است. این پژوهش با هدف پاسخ به این سؤال‌ها صورت گرفته و درصدد است تا بخشی از خلأ موجود در این زمینه را پر نماید. در اکثر تحقیقاتی که در زمینه باروری انجام شده، متغیر اصلی مورد مطالعه تعداد فرزندان موجود بوده است و با مطالعه و بررسی فاکتورهای مختلف اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی خانواده‌ها سعی بر این بوده عواملی را که بر افزایش تعداد فرزندان خانواده مؤثر بوده‌اند، پیدا کنند؛ لذا در بررسی فعلی سعی بر آن است که از طریق تلفیق دیدگاه‌های موجود و مطرح در زمینه فرزندآوری با شناسایی عوامل اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی مؤثر بر متغیرهای وابسته مورد مطالعه، به آزمون فرضیه‌ها اقدام گردد که در این زمینه مطرح شده است. همچنین، با استناد به ضوابط آماری زنان متأهل ۴۹-۲۰ ساله شهر اصفهان به عنوان جامعه آماری و با استفاده از پرسشنامه عوامل مؤثر بر فاصله بین ازدواج و فرزندآوری زنان متأهل شهر اصفهان بررسی خواهد شد.

پیشینه تحقیق

در زمینه ازدواج و باروری و همچنین تأثیر عوامل مختلف بر افزایش سن ازدواج و میزان باروری در داخل و خارج از کشور مطالعاتی صورت گرفته است. در این قسمت به برخی از مطالعات انجام شده اشاره می‌کنیم.

یزدانی در سال ۱۳۸۳ در پژوهش خود با عنوان «بررسی عوامل مؤثر بر نگرش به فرزند در شهرستان شهرضا» به شناخت و تحلیل بررسی عوامل مؤثر بر نگرش فرزندان می‌پردازد. جامعه آماری آن شامل سرپرست یا همسر سرپرست خانوار است و حجم نمونه با استفاده از آزمون کوکران ۴۰۰ نفر تعیین شدند که ۲۵۵ نفر در شهر و ۱۴۵ نفر در روستا بودند. نتایج حاصل از تحقیق حاکی از آن است که بین محل سکونت، وضع اقتصادی - پایگاه

- باروری در مناطق شهری در مقایسه با مناطق روستایی پایین‌تر است.

- دو الگوی باروری اختلافی با توجه به سطح تحصیلات زنان در میان کشورهای جنوب آسیا تشخیص داده می‌شود.
- در همه این کشورها بجز پاکستان، بین اشتغال زنان و باروری نکاحی رابطه وجود دارد.

- در کاهش باروری کشورهای جنوب آسیا، انجام برنامه‌های تنظیم خانواده مؤثر است (Rale, 1992:134-150).

در سال ۱۹۹۳ سازمان ملل در ۲۲ کشور در حال توسعه تحلیلی انجام داد، که نتایج زیر به دست آمد:

- بین سن مادر و باروری رابطه مستقیم وجود دارد.

- بین باروری و سال‌های تحصیل مادر همبستگی منفی وجود دارد. این رابطه در اغلب موارد غیرخطی است. شدت بستگی (R^2) این دو متغیر در کشورهایی که سطوح توسعه آنها بالاتر است، بیشتر است و نوع رابطه تقریباً خطی است.

- بین سن ازدواج مادر و باروری رابطه معکوس وجود دارد و در حقیقت، کاهش باروری از روستا به شهر قابل مشاهده است.

- همبستگی باروری با سطح سواد مادر در نقاط شهری بیشتر است، اما در کشورهای توسعه یافته تفاوت چندانی ملاحظه نمی‌شود (United Nation, 1993:198).

هانس پیتر کوهلر و همکارانش در سال ۲۰۰۲ به مطالعه «سن در اولین زایمان یا بچه‌آوری و باروری کل: بررسی نمونه‌هایی از دوقلوهای همسان» پرداخته‌اند. نمونه شامل تمام دوقلوهای همسان‌زاده شده در فاصله سال‌های ۱۹۴۵ تا ۱۹۶۰ است و نتایج رگرسیونی به روش کمترین مربعات برای سن ۳۸ سال نشان می‌دهد که با یک سال اضافه شدن به سن در اولین فرزندآوری، باروری کل ۳ درصد برای زنان و ۳٫۳ درصد برای مردان کاهش می‌یابد.

روش پیمایشی و جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه انجام شده و در تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات داده‌ها از آزمون T-Test؛ آزمون F؛ آزمون پیرسون و آزمون رگرسیون چند متغیری استفاده شده است. براساس یافته‌های به دست آمده تقدیرگرایی زنان، سطح تحصیلات زوجین، استقلال، سن ازدواج، اشتغال، فاصله زمانی ازدواج تا فرزندآوری، تعداد فرزندان ایده‌آل، محل تولد زنان، انواع روش‌های پیشگیری از بارداری و طول مدت ازدواج زنان بر باروری (تعداد فرزندان) تأثیر دارند و رابطه آنها با باروری معنی‌دار بوده است. از مجموع یازده متغیر مستقل وارد شده در معادله، فقط چهار متغیر: سطح تحصیلات زوجین، انواع روش‌های پیشگیری از بارداری، طول مدت ازدواج و فاصله ازدواج تا فرزندآوری رابطه معنی‌داری را با متغیر وابسته نشان داده‌اند (کثیری، ۱۳۸۷).

پژوهشی توسط محمدعلی دهقانی پوده با عنوان «بررسی تأثیر اشاعه نوآوری و کاهش باروری (مطالعه موردی: شهر اصفهان)، در سال ۱۳۸۸ با هدف بررسی تأثیر اشاعه نوآوری در کاهش نرخ باروری در اصفهان انجام شده است. روش تحقیق ترکیبی از روش‌های اسنادی-توصیفی و تحلیلی بوده که بخش عمده‌ای از اطلاعات مورد نیاز و به روز از طریق مطالعات میدانی و تهیه و تکمیل پرسشنامه به دست آمده است. تعدادی از یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد سوادآموزی و تحصیلات بالاتر، رسانه‌های گروهی، تغییر شکل خانواده، رواج زندگی ماشینی در کاهش باروری بیشترین تأثیر را داشته و از این یافته‌ها نتیجه می‌گیریم که با ادامه نوآوری‌ها و افزایش سطح سواد در شهر اصفهان یا هر ناحیه دیگر، می‌توان باروری و بعد خانواده را بیشتر کاهش داد (دهقانی، ۱۳۸۸).

با مطالعات رله در سال ۱۹۹۲ در زمینه باروری در جنوب آسیا (پاکستان، هند، بنگلادش، نپال و سیریلانکا) این نتایج به دست آمد:

چارچوب نظری

تئوری نوگرایی^۱

به عقیده طرفداران این نظریه، نوسازی محیط یک نوع شیوه زندگی فکری به وجود می‌آورد که سرنوشت‌گرایی و خانواده‌گرایی را تضعیف می‌کند و آینده‌نگری و آمال و آرزوی رسیدن به یک زندگی مرفه‌تری را در انسان تقویت می‌کند. پدیده نوگرایی عبارت است از نظام ارزش‌ها و رفتارها که در جوامع کنونی، گسترش فراوان یافته است. نوگرایی به نام یک سازه بازدارنده موجب کاهش آرزوی فرزندزایی است که در نتیجه از میزان باروری کم می‌کند. بنابراین، هر قدر میزان نوگرایی والدین افزایش یابد، احتمال کاهش آرمان و آرزوی آنان برای داشتن فرزند بیشتر، زیاد می‌شود و در حقیقت نوگرایی جای بچه‌دار شدن و یا بچه بسیار داشتن را می‌گیرد و به دنبال آن باروری کاهش می‌یابد.

نظریه‌پردازان نوسازی معتقدند که اگر هدف تعیین عوامل مؤثر بر باروری باشد، مطالعات باید در برگیرنده آن دسته از خصایص شخصیتی فرد باشد که جزئی از نوسازی را شکل می‌دهد. به علاوه، آنان طی مطالعات بسیاری نتیجه می‌گیرند که آن دسته از افراد که تحصیلات و سواد بیشتری دارند، از وسایل ارتباط جمعی بیشتری برخوردارند و در نتیجه دارای خصوصیات یک فرد مدرن هستند. به علاوه، گرایش‌ها، طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها و رفتارهایی که فرد در مدرسه می‌آموزد، با تجارب بعدی زندگی او در تعامل بوده، در مجموع گرایش کلی برای داشتن باروری کمتر را ایجاد می‌کند. ارتباط و تجارب افراد با نهادهای جدید در حقیقت تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر نوگرایی آنها دارد. این تجارب تأثیر آشکار خود را از طریق نو ساختن گرایش‌ها و ارزش‌ها بر افراد اعمال می‌کند (اکتایی، ۱۳۸۴: ۶۱).

تئوری‌های اقتصاد و باروری^۲

یکی از مهمترین عواملی که بر میزان باروری و روند آن در جامعه تأثیر مستقیم و بسزایی دارد، وضع اقتصادی خانواده‌ها در کل جامعه است. سرمایه‌گذاری و هزینه کردن برای فرزندان از لحاظ آموزش و تربیت نیروی انسانی و عدم هزینه برای آنها و سودآوری فرزندان تأثیرات مستقیم بر میزان باروری دارند، بنابراین، نظریه‌های اقتصادی زیادی به منظور تعیین روند باروری مطلوب با توجه به شرایط اقتصادی ارائه شده است.

با بررسی روند جمعیت در گذشته و نگاه به وضعیت خانواده‌های سنتی و گسترده متوجه می‌شویم که با وجود فعالیت در امور کشاورزی و دامداری، از فرزند به عنوان یک سرمایه سودآور نام می‌برده‌اند که می‌توانسته است به درآمد خانواده کمک شایانی نماید، ولی امروزه در اکثر جوامع، خصوصاً مناطق شهری شاهد چنین وضعیتی نیستیم و با توجه به پایگاه اقتصادی- اجتماعی^۳، جوامع و خانواده‌ها، فرزند کسی نیست که به درآمد خانواده کمک نماید؛ بلکه وضعیت به گونه‌ای است که هزینه‌های زیادی را نیز به منظور شروع تحصیل و ادامه آن، گذران اوقات فراغت، فعالیت‌های فوق برنامه و مدت زمانی که از درآمد خانواده استفاده می‌کند تا پس از سپری شدن سال‌های تحصیل بتواند برای خود شغل انتخاب کند و تشکیل خانواده بدهد، می‌طلبد. بنابراین، دگرگونی که در روند باروری ایجاد شده، منتج شده از تغییرات حاصله در جامعه بوده، لذا خانواده‌ها در فرزندآوری تجدید نظر نموده، با استفاده از روش‌های کنترل موالید زمان فرزندآوری خود را برنامه‌ریزی می‌کنند (کرمی، ۱۳۸۸: ۴۷).

گری بکر^۴ در مقاله مشهور خود به نام «تحلیل اقتصادی - باروری در سال ۱۹۶۰» نظریه خود را چنین بیان می‌کند

² Economic And Fertility Theory

³ Social- Economic Base

⁴ Gary Becker

¹ Modernism Theory

چون: هزینه تربیت کودک، بازده مورد انتظار کودک و میل به داشتن کالا در مقایسه با میل به داشتن کودک است (تودارو، ۱۳۷۸: ۲۱۶).

تئوری مبادله^۴

تئوری مبادله سرچشمه فکری اش در سود انگاری فلسفی و روان‌شناختی قرار دارد. این نظریه رفتار بشری را حاصل منافع شخصی در نظر می‌گیرد. در این نظریه، افراد، گروه اجتماعی را فقط به خاطر نفع شخصی‌شان شکل می‌دهند. اساسی‌ترین پیش فرض‌های نظریه مبادله این است که گروه‌ها صرفاً مجموعه‌ای از افراد هستند که پیش‌بینی و تبیین رفتار آنها بر اساس مطالعه انگیزه‌هایشان صورت می‌گیرد و افراد به وسیله نفع شخصی برانگیخته می‌شوند؛ یعنی افراد محاسبه‌گران عقلانی در مورد سود و هزینه هستند (ملفت، ۱۳۸۱: ۲۳).

همچنین، از دیدگاه این مکتب انسان‌ها همواره در زندگی خود با دیگران در ارتباط متقابل هستند و سعی می‌کنند که در این ارتباط برای خود نفعی به دست آورند و هرگونه ارتباط با دیگران حکم نوعی مبادله است. نظریه مبادله اجتماعی سعی دارد نشان دهد که رفتار^۵ بر حسب پاداش‌هایی که دریافت کرده و هزینه‌هایی که به همراه می‌آورد، تغییر می‌کند. رفتارهای مورد نظر در اینجا، رفتارهایی است که بین دو شخص تعامل‌کننده وجود دارند و هر دو نفر آنها پاداش‌ها و هزینه‌های ناشی از این تعامل را برای انجام یا عدم انجام یک کنشی محاسبه می‌کنند (حسینی، ۱۳۸۶: ۵۱).

تئوری ارتقای اجتماعی^۶

در این تئوری متفکران و اندیشمندان میزان باروری هر خانوار و جامعه را مبتنی بر جایگاه و منزلت والدین و یا

که رفتار باروری خانواده‌ها متأثر از رفتار اقتصادی آنهاست و همان‌گونه که خانوارها در زمینه اقتصادی در مورد گزینش یک کالا تصمیم می‌گیرند، در مورد داشتن فرزند نیز به ایجاد نوعی تعادل عقلایی، در مورد ترجیحات و سلاقی خود، میزان درآمد و هزینه‌های فرزند اقدام می‌کنند (شکوهی، ۱۳۸۰: ۶۴).

لینشتاین^۱ اقتصاددانی بود که باروری را صرفاً رفتاری اقتصادی به شمار می‌آورد. تمایل و اشتیاق عمومی به داشتن فرزند امری جهان‌شمول و بدیهی است. در یک نظام اکونومیستی (اقتصادگرایانه)^۲ فرزندان نوع خاصی از کالا تلقی می‌شوند که دارای هزینه‌های خاص برای تولید و نگهداری و نیز فواید خاص هستند. این هزینه‌ها و فواید بر حسب رضایتمندی‌های اقتصادی و غیراقتصادی و نیز برخی ویژگی‌هایی که می‌توان عمل سرمایه‌گذاری را به آنها اطلاق کرد، در نظر گرفته می‌شوند. فواید اقتصادی فرزندان شامل مشارکت آنان پس از رشد کافی، در ارتقای ظرفیت تولیدی خانواده و تا حدی تضمین مراقبت از والدین در سنین پیری ایشان است. هزینه مسکن، مراقبت‌های پزشکی و آموزش است. در ضمن، قطع درآمدها به سبب پرداختن به امر بچه‌داری و عدم امکان شغلی را نیز می‌توان در زمره هزینه‌ها قرار داد. فواید غیراقتصادی همانا لذت بردن از بچه‌داری و بزرگ کردن وی است. هزینه‌های غیراقتصادی شامل از دست دادن زمان فراغت و لذت بردن از تمام مواهب مفرحی است که پرداختن به تربیت فرزند شاید مانع از آنها می‌شود (خالصی، ۱۳۹۰: ۴۴).

تودارو^۳ اندیشمند دیگری است که به تبیین اقتصاد باروری پرداخته است. نظریه او مبتنی بر این فرض است که در جوامع توسعه نیافته کودک از طرف خانواده خود نوعی کالای سرمایه‌ای و در جوامع توسعه یافته نوعی کالای مصرفی تلقی می‌شود که میزان تقاضا برای آن تابع عواملی،

⁴ Exchange Theory

⁵ Behavior

⁶ Social Promotion Theory

¹ Lybnshtayn

² Aqtsadgrayanh

³ Todaro

آنان معتقدند که هر چند عوامل اقتصادی ممکن است در تبیین تفاوت‌های باروری در منطقه‌ای مؤثر باشد، ولی توجه به ایده‌ها، نگرش‌ها و فرهنگ هر جمعیتی در مطالعه باروری ضروری است. کلند و ویلسون و رونالد لستاق معتقدند که گروه‌های مختلف به واسطه ارزش‌های فرهنگی، در رفتار باروری با یکدیگر تفاوت دارند. همل در مقاله‌ای با عنوان «ارائه تئوری فرهنگ برای جمعیت‌شناسی» می‌گوید: فرهنگ می‌تواند تبیین کند که چرا افراد یا جوامعی که به ظاهر از نظر اقتصادی در شرایط یکسان به سر می‌برند، ولی از نظر آداب و رسوم و زبان متفاوتند، در زمینه‌های دموگرافیک، متفاوت عمل می‌کنند. همچنین، تئوری ارزش‌های فرامادی که توسط اینگلهارت در دهه ۱۹۹۰ بیان گردیده است نیز به تأثیر ارزش‌ها، عقاید و چرخش زندگی در رفتار انسان اذعان دارد (اینگلهارت، ۱۳۷۳:۱).

تئوری الهیات ویژه شده^۵

در رویکرد مبتنی بر الهیات ویژه رفتار جمعیت‌شناختی تحت بررسی، باروری بالاتر گروه‌های مذهبی، تقریباً به طور ثابت، می‌تواند ناشی از آموزه‌های مذهبی در زمینه پرسش‌های مربوط به بچه‌زایی باشد. بنابراین، برای مثال، باروری بالاتر کاتولیک‌ها در آمریکا ناشی از آموزه‌های کلیسا در زمینه ممنوعیت استفاده از وسایل جلوگیری از حاملگی مصنوعی است. این نظریه بر این عقیده است که مذهب فی‌نفسه مهم است و اثر آن بر باروری از طریق دکترین‌های ویژه کلیسا یا ایدئولوژی‌های مذهبی در مورد کنترل مولید و هنجارهای مرتبط با اندازه خانواده است (حسینی، ۱۳۸۶:۱۱۳).

از دیدگاه اسلام هم فرزندان عاملی برای افزایش رضایت خاطر آنان و در نتیجه تحکیم پیوند زناشویی

ساکنان آن جامعه می‌دانند. خانواده با توجه به پیشرفت و ترقی حاصل شده در جامعه و موقعیتی که به عنوان یک عضو داراست، به فرزندآوری می‌اندیشد. اکنون اگر آوردن فرزند باعث حرکت صعودی خانواده شود، آن را ادامه می‌دهد، ولی اگر فرزندآوری را مانع پیشرفت و توسعه و موقعیت اجتماعی خود بداند، آن را به طرق مختلف کنترل می‌کند (رشیدی، ۱۳۷۹:۴).

تئوری ارزش‌های فرامادی^۱

این تئوری بر تغییر عقاید، ارزش‌ها و نگرش‌ها و تأثیر آنها بر باروری تأکید دارند. اینگلهارت^۲ معتقد است که در جوامع جدید ارزش‌های فرامادی، اولویت پیدا کرده‌اند. فرامادیون به فعالیت‌های مفید و جالب اجتماعی، احترام از سوی دیگران، بودن با دوستان و فعالیت‌های سرگرم‌کننده و حرکت به سوی جامعه‌ای که ارزش اندیشه در آن بیش از پول باشد، تأکید می‌ورزند. تئوری ارزش‌های فرامادی، همان چیزی است که ون دی کا از آن به عنوان تغییرات نگرشی و فرهنگی یاد می‌کند. ون دی کا^۳ و لستاق^۴ در توضیح انتقال جمعیتی ثانویه که در کشورهای پیشرفته اتفاق می‌افتد و طی آن باروری به کمتر از حد جانشینی کاهش یافته است، می‌گویند: تغییرات باروری در نتیجه تغییرات ارزشی این جوامع به سمت ارزش‌هایی، مثل: فردگرایی، سکولاریسم و پست مدرنیسم، آزادی و استقلال فردی و عدم پذیرش قدرت خارجی یا اخلاقی و مذهبی حادث شده است. در واقع، ریشه تأثیر تحولات ارزش در تغییرات باروری به تئوری‌های نگرشی و فرهنگ که در دهه‌های قبل مطرح گردید، بر می‌گردد که علت ارائه این تئوری ضعف‌هایی بود که در تئوری‌های اقتصادی مشاهده گردید.

^۱ Post- Matrialist Values Theory

^۲ R.Inglehart

^۳ Van de kaa

^۴ Lesthaeghe

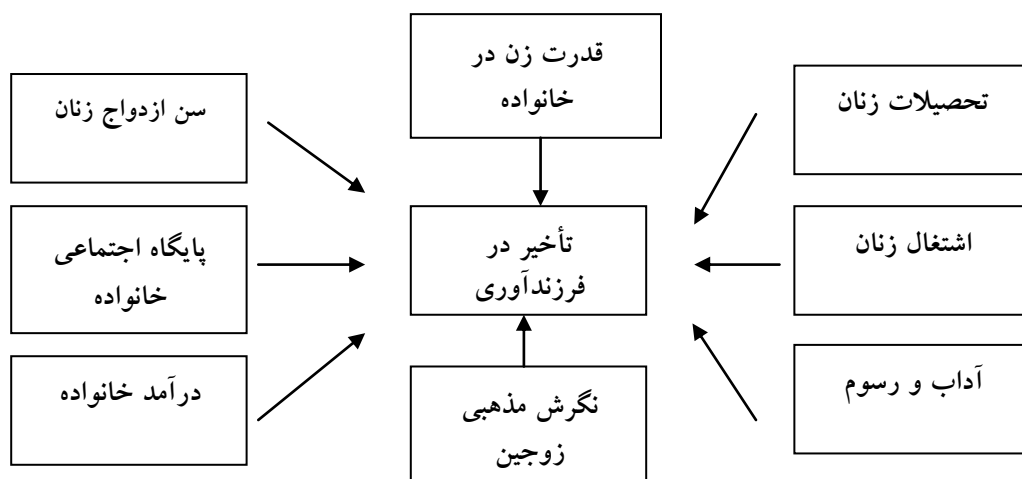
^۵ Particularized Theology

فرضیات تحقیق

- ۱- بین تحصیلات زنان و تأخیر در فرزندآوری رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۲- تأخیر در فرزندآوری بین زنان شاغل و غیرشاغل متفاوت است.
- ۳- بین سن ازدواج زنان و تأخیر در فرزندآوری رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۴- بین میزان سنت‌گرایی و تأخیر در فرزندآوری رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۵- بین گرایش‌های مذهبی زن و تأخیر در فرزندآوری رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۶- بین گرایش‌های مذهبی مرد و تأخیر در فرزندآوری رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۷- بین میزان درآمد خانواده و تأخیر در فرزندآوری رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۸- بین پایگاه اجتماعی خانواده (طبقات بالا و پایین) و تأخیر در فرزندآوری رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۹- بین میزان قدرت زن در خانواده و تأخیر در فرزندآوری رابطه معنی‌داری وجود دارد.

هستند. اسلام گذشته از یادآوری ارزش‌ها و منافع دنیوی فرزندان برای والدین، مانند اینکه آنها موجب انس پدر و مادر و خارج شدن آنها از تنهایی‌اند و یار و یاور پدر و مادر و یادگارهای آنان پس از مرگ ایشان خواهند بود، بر ارزش‌های معنوی و اخروی فرزندان تأکید بسیار نموده است؛ از جمله می‌توان به احادیثی اشاره کرد که بر پاداش اخروی تولید مثل، پاداش اخروی صبر بر دشواری‌های تربیت فرزند و پاداش‌هایی که در نتیجه کارهای نیک فرزند برای پدر و مادر منظور می‌گردد، تأکید دارند. وجود فرزند باعث می‌شود که زن و مرد به حدی از گذشت برسند، آنهایی که تا دیروز غرورشان اجازه نمی‌داد زیر بار حرف دیگری بروند، امروز به خاطر فرزندشان یکدیگر را می‌بخشند و از خطای یکدیگر چشم‌پوشی می‌کنند تا آسایش و امنیت فرزند را فراهم کنند.

مدل تحلیلی ساده‌ترین راه برای ارتباط منطقی بین گفتارهای یک تئوری است که در آن علامت جهت تأثیر یا رابطه علت و معلول هر یک را نشان می‌دهد. زمانی سخن از مدل سازی می‌کنیم که دو یا چند مدل بر هم اثر کرده، تأثیر یکی بر دیگری نوعی رابطه کنش و واکنش متقابل را برقرار کند (ستوده، ۱۳۸۶: ۶۹).

شکل ۱- مدل تجربی تحقیق

روش تحقیق

پژوهش حاضر در سال ۱۳۹۰ به روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه صورت گرفته که از بین کل شهرهای کشور، شهر اصفهان به عنوان منطقه مورد مطالعه در نظر گرفته شده است. جامعه آماری شامل کلیه زنان متأهل ۴۹-۲۰ ساله شهر اصفهان از کلیه اقشار و گروه‌های اجتماعی هستند که به کمک آمار موجود در درگاه الکترونیکی شهرداری اصفهان ۱۳۹۰، تعداد زنان متأهل واقع در این سن برابر با ۴۱۳۷۳۹ نفر محاسبه شده‌اند و برای مشخص شدن حجم نمونه در این پژوهش نیز از روش نمونه‌گیری کوکران استفاده که فرمول آن بدین صورت است:

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2} \left(1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 p}{d^2} - 1 \right) \right)$$

$$n = \frac{(1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5}{0/05} \left(1 + \frac{1}{413739} \left(\frac{(1/96)^2 (0/5)}{(0/05)^2} - 1 \right) \right) = 384$$

n = آماری نمونه حجم

t² = پیش برآورد واریانس متغیر وابسته (۱,۹۶)

p = دارای صفت مطلوب در جامعه (۰,۵)

q = فاقد صفت مطلوب در جامعه (۰,۵)

d = مطلوب احتمالی دقت (۰,۵)

نحوه انتخاب نمونه با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای^۱ از طریق نقشه جانمایی مناطق چهارده‌گانه شهر اصفهان، به این شکل بوده است که سه منطقه از میان چهارده منطقه برحسب منطقه مرفه‌نشین (منطقه ۵)، متوسط نشین (منطقه ۳) و فقیر نشین (منطقه ۷) به صورت تصادفی انتخاب شده‌اند. سپس، در درون هر منطقه با تقسیم حجم

نمونه بر تعداد مناطق انتخابی، تعداد پرسشنامه‌ای که باید در هر منطقه تکمیل می‌گردید، مشخص شد که با توجه به حجم نمونه ۳۸۴، در هر منطقه چه میزان پرسشنامه می‌بایست توزیع می‌شد که حدود ۴۳۰ پرسشنامه توزیع؛ در نهایت ۴۰۵ پرسشنامه بدون نقص جمع‌آوری گردید. همچنین، در هر منطقه سه بلوک را به طور تصادفی برگزیدیم، در هر بلوک کلیه خانه‌ها تا تکمیل همه پرسشنامه‌ها مورد مراجعه قرار گرفتند. همچنین، در هر منزل از بین زنان متأهل ۴۹-۲۰ سال آن منزل یک نفر با روش تصادفی ساده انتخاب و پرسشنامه مورد نظر توسط او تکمیل گردید. در تدوین پرسشنامه، غالباً از شاخص‌های استفاده شده در تحقیقات پیشین بهره گرفته شده است؛ به این صورت که به‌گزینش معتبرترین شاخص‌های گردآوری شده از بین شاخص‌های موجود در پرسشنامه‌های آزمون شده قبلی، اقدام نموده، برای حصول روایی^۲ قابل قبول، شاخص‌ها در اختیار صاحب‌نظران جامعه شناس قرار گرفت و پس از داوری ایشان و حصول روایی محتوایی، در این پژوهش به کار بسته شد و برای اطمینان از پایایی^۳ ابزار تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. ضرایب آلفای کرونباخ در جدول ذیل قید شده است.

جدول ۱- ضریب آلفای کرونباخ مقیاس‌ها در پرسشنامه

متغیر	ضریب آلفای کرونباخ
۰,۷۰۶	میزان سنت‌گرایی
۰,۸۵۵	سنجش نظر افراد بدون فرزند

تعریف مفاهیم و عملیاتی نمودن متغیرهای تحقیق

متغیر اصطلاحی است برای توصیف چیزی که تغییر می‌کند (بیکر، ۱۳۸۱: ۱۶۶). همچنین، متغیر در زبان جامعه‌شناسی هر پدیده‌ای را می‌رساند که مقدار آن در هر مورد خاص تفاوت می‌کند (ساروخانی، ۱۳۸۵: ۱۲۴).

منظور از متغیر وابسته، متغیر یا متغیرهایی است که در

² Validity

³ Reliability

¹ Multistage cluster sampling

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌های این مطالعه در دو سطح توصیفی و آمار استنباطی صورت گرفته است. با استفاده از آماره‌های توصیفی، نمای کلی متغیرها گزارش شده و تحلیل‌های دو متغیره (ضرایب همبستگی، T-test) و رگرسیون چند متغیره (تحلیل رگرسیون) با استفاده از نرم‌افزار SPSS for Windows\Ver 15 انجام گرفت. نکته‌ای که باید اشاره شود، این است که مقیاس‌های مورد استفاده در این پژوهش بیشتر در سطح سنجش فاصله‌ای هستند که در صورت نیاز آنها را نیز به صورت مقیاس ترتیبی درآوردیم.

جریان یک تحقیق، متأثر از متغیر یا متغیرهای دیگری هستند (ساروخانی، ۱۳۸۵: ۱۲۸) و یا می‌توان گفت که متغیری است که مورد پیش‌بینی قرار می‌گیرد و در فرآیند تحقیق تحت تأثیر متغیرهای دیگر قرار دارد (ساعی، ۱۳۷۷: ۳۵۹). منظور از متغیرهای مستقل، متغیرهایی است که بر دیگر متغیرها تأثیر می‌گذارند (ساروخانی، ۱۳۸۵: ۱۲۷) که بر مبنای چارچوب تئوریک و فرضیه‌های ارائه شده، تعدادی از متغیرهای مستقل تبیین‌کننده معرفی شدند. در این قسمت، تعاریف مفهومی و تعداد گویه‌های مورد استفاده برای هر یک از این متغیرهای وابسته و مستقل ذکر خواهد شد.

جدول ۲- تعریف مفاهیم و عملیاتی نمودن متغیرهای تحقیق

شاخص	نوع متغیر	
	وابسته	متغیر
شامل وضعیت تحصیلی پاسخگویان و همسرانشان در هشت سطح بیسواد، ابتدایی، راهنمایی (سیکل)، دیپلم (پیش دانشگاهی)، فوق دیپلم و لیسانس، فوق لیسانس و دکتری، حوزوی و دانشجوی عملیاتی شده است.	مستقل	سطح تحصیلات
به وسیله یک سؤال باز از سن افراد عملیاتی شده است. تعداد سال‌های سپری شده عمر فرد است.	مستقل	سن
دورکیم می‌گوید: «مذهب دستگاهی همبسته از باورها، اعمال مربوط به امور مقدس؛ یعنی مجزا (از امور عادی) یا ممنوع است. این باورها و اعمال همه کسانی را که پیرو آنها هستند، در یک اجتماع اخلاقی واحد به نام کلیسا متحد می‌کنند (شایان مهر، ۱۳۷۷: ۴۸۷). در این پژوهش نیز منظور از پایبندی مذهبی افراد آن است که فرد علاوه بر اعتقاد و عمل به اصول و فروع دین، رفتار دینی و ظاهر دینی هم داشته باشد؛ بدین معنا که از یک سو به انجام عبادات و تکالیف فردی و جمعی اش بپردازد و از سوی دیگر، دینی بودن در ظاهر و رفتار او نیز نمایان باشد. نمونه‌ای از گویه‌های مورد استفاده عبارت است از: «روزه‌های خود را به طور مرتب و کامل می‌گیرم»، «برای ادای نماز جماعت به مسجد می‌روم»، «شرکت در مراسم مذهبی برای زنان زیاد ضروری نیست» است.	مستقل	میزان سنت‌گرایی
به وسیله یک سؤال باز از سن افراد عملیاتی شده است. به طور متوسط میزان درآمد ماهیانه خانواده شما چقدر است؟	مستقل	درآمد خانواده
از دیدگاه آگبرن و نیمکف، پایگاه عبارت از ارزشی است که یک جمع (گروه یا جامعه) برای نقشی خاص قائل می‌شوند (ساروخانی، ۱۳۸۰: ۷۹۰). نمونه‌ای از گویه‌های مورد استفاده عبارت است از: موقعیتی که افراد به مقتضای منزلت شغلی، دارایی ماهیانه و ثروت خانواده (میزان درآمد) و منطقه مسکونی و ... به دست می‌آورند که به عنوان ملاک سنجش پایگاه اقتصادی-اجتماعی افراد به کار می‌رود.	مستقل	پایگاه اقتصادی-اجتماعی
	مستقل	میزان قدرت زن در خانواده

یافته‌های پژوهش

اطلاعات توصیفی

مطابق با اطلاعات جدول ۳ رده سنی نیز با میانگین ۲۶ سال گویای تمایل اکثریت رده سنی پاسخگویان به میانسال است. از نظر تحصیلات بیشترین تعداد پاسخگویان را افراد دارای مدرک دیپلم با ۳۸,۷٪ و کمترین تعداد را افراد بیسواد با ۰,۷٪ به خود اختصاص داده‌اند. از نظر وضعیت شغلی نیز

بیشترین تعداد پاسخگویان افراد واقع در گروه غیرشاغل با ۷۰,۴٪ و کمترین تعداد پاسخگویان با ۲۵,۷٪ در گروه شاغلان بوده‌اند. بیشترین مقدار درآمد پاسخگویان بیش از ۲۰۰۰۰۰۰ تومان و کمترین آن صفر بوده است. در مورد هزینه‌های ماهیانه خانواده بیشترین هزینه ۱۵۰۰۰۰۰ تومان و کمترین آن ۱۰۰۰۰۰ تومان بوده است.

جدول ۳- توزیع فراوانی مشخصات عمومی نمونه‌های آماری

مؤلفه‌ها	توزیع داده‌ها
سن	حداقل=۲۰ حداکثر=۴۹ میانگین=۲۶ سال
بیسواد=۳ (۰,۷)	ابتدائی=۳۷ (۹,۱۳)
سطح تحصیلات	راهنمایی=۶۴ (۱۵,۸) دیپلم=۱۵۷ (۳۸,۷)
فوق‌دیپلم و لیسانس=۱۲۵ (۳۰,۸)	فوق‌لیسانس و بالاتر=۱۹ (۴,۶۹)
وضعیت شغل	شاغل: ۱۰۴ (۲۵,۷) غیرشاغل: ۲۸۵ (۷۰,۴)
درآمد خانواده‌ها	حداقل=۰ حداکثر=بیش از ۲۰۰۰۰۰۰
هزینه‌های خانواده	حداقل=۱۰۰۰۰۰ حداکثر=۱۵۰۰۰۰۰

آمار استنباطی

بررسی روابط میان متغیرها

جدول ۴ ضریب همبستگی متغیرهای مستقل را که در سطح فاصله‌ای بودند، با متغیر وابسته تأخیر در فرزندآوری نشان می‌دهد. همان گونه که مشاهده می‌شود، بین متغیرهای سن و قدرت زن در خانواده با r به ترتیب به مقدار $(-0,128)$ و $(-0,119)$ و سطح معناداری $(p > 0,05)$ و متغیر وابسته تأخیر در فرزندآوری رابطه منفی (معکوس) و معناداری برقرار است؛ به این معنی که هرچه سن و قدرت

زن در خانواده افزایش می‌یابد، تأخیر در فرزندآوری آنان نیز افزایش می‌یابد و بالعکس با کاهش سن و قدرت زن در خانواده، تأخیر در فرزندآوری زنان نیز کاهش می‌یابد. این جدول همچنین نشان می‌دهد که بین متغیرهای تحصیلات، سنت‌گرایی، گرایش‌های مذهبی زنان، گرایش‌های مذهبی مردان، درآمد و پایگاه اقتصادی-اجتماعی با r به ترتیب به مقدار $(-0,043)$ ، $(-0,031)$ ، $(-0,017)$ ، $(-0,009)$ ، $(-0,046)$ و $(-0,027)$ و سطح معناداری $(p < 0,05)$ و متغیر وابسته تأخیر در فرزندآوری رابطه معناداری وجود ندارد.

جدول ۴- ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته (تاخیر در فرزندآوری)

تحصیلات	سن	سنت‌گرایی	مذهبی زنان	مذهبی مردان	درآمد	پایگاه اقتصادی- اجتماعی	قدرت زن در خانواده
ضریب همبستگی پیرسون (r)	-۰,۱۲۸	-۰,۰۳۱	-۰,۰۱۷	-۰,۰۰۹	-۰,۰۴۶	-۰,۰۲۷	-۰,۱۱۹
تأخیر در فرزندآوری	۰,۴۵۱	۰,۲۲۴	۰,۷۶۹	۰,۸۸۱	۰,۴۳۸	۰,۷۰۵	۰,۰۳۸
رد فرضیه	*						*
تأیید فرضیه	*	*	*	*	*	*	*

نیست؛ به این معنی که در میان زنان شاغل و غیرشاغل از لحاظ میزان تأخیر در فرزندآوری تفاوت وجود ندارد. بنابراین، این تفاوت از نظر آماری نیز معنادار نیست.

جدول ۵ تفاوت میانگین تأخیر در فرزندآوری بین زنان شاغل و غیرشاغل را نشان می‌دهد. با توجه به این جدول تفاوت میانگین تأخیر در فرزندآوری با T به مقدار $-۰,۶۶۰$ درصد در سطح $(p < ۰,۰۵)$ معنی‌دار

جدول ۵- نتایج آزمون T در مورد رابطه بین اشتغال زنان و تأخیر در فرزندآوری

تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمیت t	درجه آزادی (df)	سطح معنی داری (Sig)
شاغل	۲,۱۸۹۹	۳,۴۲۳۴۳	-۰,۶۶۰	۲۹۶	۰,۵۱۰
غیرشاغل	۲,۳۹۲۷	۱,۸۰۴۹۷			

از معادله خارج می‌شود. در پایان عملیات نیز هر متغیری که دارای سطح معناداری کمتری از سطح تعیین شده باشد، در معادله حضور نخواهد داشت. تحلیل رگرسیونی خطی نمایانگر تأثیر متغیرهای مستقل سطح تحصیلات، اشتغال، سن، سنت‌گرایی، گرایش‌های مذهبی زنان، گرایش‌های مذهبی مردان، درآمد، پایگاه اقتصادی- اجتماعی و قدرت زن در خانواده بر متغیر وابسته؛ یعنی تأخیر در فرزندآوری زنان شهر اصفهان بوده است. چنانکه جدول ۱۰ نشان می‌دهد، از بین ۹ متغیر مستقل مورد بررسی در این پژوهش، قدرت زن در خانواده وارد معادله رگرسیونی شده است $(Sig=۰,۰۰۰)$ و بقیه متغیرها به علت معنادار نبودن

رگرسیون چندمتغیره برای تبیین متغیر وابسته (تأخیر در فرزندآوری)

در این تحقیق، برای گرفتن رگرسیون چند متغیره از روش گام به گام استفاده شده است. در این روش که متغیرها به ترتیب وارد معادله می‌شوند، در ابتدا متغیری وارد معادله می‌شود که بیشترین مقدار را از واریانس متغیر وابسته تفسیر و تبیین می‌نماید. بدیهی است این متغیر بالاترین همبستگی را با متغیر وابسته خواهد داشت. نکته قابل ذکر آن است که با ورود هر متغیر جدید کلیه متغیرهای موجود در معادله بررسی می‌شوند و اگر هر کدام از آنها سطح معناداری خود را از دست داده باشند، قبل از ورود متغیر جدید، این متغیر

رابطه‌شان با متغیر وابسته حذف شده‌اند ($\text{Sig} > 0,05$).

نتایج مندرج در جدول ۶ نشان می‌دهد که ضریب همبستگی چندگانه (R) معادل ۰,۲۵۰ درصد بوده است. این مطلب بدین معناست که متغیر قدرت زن در خانواده به طور همزمان ۰,۲۵۰ درصد با تأخیر در فرزندآوری ارتباط داشته است. ضریب تعیین یا (R^2) نیز که بیانگر نسبتی از

کل تغییرات متغیر وابسته است که توسط متغیرهای مستقل به حساب می‌آید، ۰,۰۶۳ درصد محاسبه شده است، این مطلب بدین معناست که متغیر قدرت زن در خانواده، بیش از ۰,۰۶۳ درصد از تغییرات تأخیر در فرزندآوری را در بین نمونه آماری تبیین کرده، توضیح می‌دهد.

جدول ۶- خلاصه مدل رگرسیون چندمتغیره تأخیر در فرزندآوری به روش گام به گام

R	R square	Adjust R square	F	Sig
۰,۲۵۰	۰,۰۶۳	۰,۰۲۲	۱,۵۳۰	۰,۰۴۹

جدول ۷- ضرایب تأثیرات مدل تبیین کننده تأخیر در فرزندآوری

متغیر	(B)	(Beta)	T-value	سطح معنی داری (Sig)
	ضریب تأثیر غیراستاندارد	ضریب تأثیر استاندارد	ارزش T	
قدرت زن در خانواده	۰,۱۶۷	۰,۱۴۹	-۲,۰۵۵	۰,۰۴۱

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاد

در تحقیق حاضر، تأخیر در فرزندآوری با متغیرهایی، چون: میزان قدرت زن در خانواده، سطح تحصیلات، سن، گرایش‌های مذهبی، میزان درآمد خانواده و پایگاه اقتصادی - اجتماعی وابسته است. از میان این متغیرها، دو متغیر سن و قدرت زن در خانواده با میزان باروری رابطه مستقیم دارد که متغیر قدرت زن در خانواده با سه نظریه مطرح شده در چهارچوب نظری این تحقیق، از جمله نوگرایی، تئوری ارتقای اجتماعی و تئوری ارزش‌های فرامادی تطبیق بیشتری دارد.

مدل تحلیلی تحقیق شامل ۹ فرضیه است که از این میان دو فرضیه توانست از آزمون رد عبور نماید. نتایج به دست آمده از تحقیق حاضر به شرح زیر است:

فرضیه‌ای که بر وجود رابطه منفی و معنادار بین سن و تأخیر در فرزندآوری دلالت دارد، از جمله فرضیاتی است

که توانست از آزمون رد عبور نماید. یکی دیگر از فرضیه‌هایی که توانست از آزمون رد عبور کند. حاکی از وجود رابطه معنادار بین قدرت زن در خانواده و تأخیر در فرزندآوری زنان است.

اما فرضیات دیگر نتوانستند از آزمون رد عبور کنند. نتایج نشان می‌دهد برخلاف فرضیات تحقیق بین تحصیلات، اشتغال، سنت‌گرایی، گرایش‌های مذهبی زنان، گرایش‌های مذهبی مردان، درآمد و پایگاه اقتصادی - اجتماعی رابطه معناداری به دست نیامد. بنابراین، فرضیه حاضر طبق چارچوب مورد نظر در تحقیق نیز تأیید نمی‌شود و نتایج نیز با دستگاه نظری تحقیق مطابقت ندارد.

در تحقیق حاضر، برای بررسی دقیق رابطه عوامل مؤثر بر فاصله بین ازدواج و فرزندآوری ذکر شده، علاوه بر بررسی و سنجش تأثیر متغیرهای مستقل بر تأخیر در فرزندآوری، تحلیل‌های رگرسیونی چندمتغیره، تأخیر در

- ۳- آموزش و فرهنگ‌سازی مناسب برای ایجاد تفاهم در زندگی مشترک؛
- ۴- آموزش و فرهنگ‌سازی به والدین، پدربزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها برای عدم اصرار و تأکید به زوجین برای فرزندآوری از طریق رادیو و تلویزیون و مطبوعات؛
- ۵- تقویت توانمندی‌های مختلف زنان جهت اداره زندگی در ابعاد مختلف، از قبیل: تحصیل، اشتغال، همسر داری و فرزندپروری و ...؛
- ۶- انجام تحقیقات و پژوهش‌های بیشتر در خصوص بررسی عوامل مؤثر بر فاصله بین ازدواج و فرزندآوری در سطح استان اصفهان و سایر استان‌های پرجمعیت کشور؛
- ۷- انجام تحقیقات در خصوص تأثیر افزایش سن ازدواج و تأثیرات آن در تأخیر در فرزندآوری؛
- ۸- انجام پژوهش در خصوص تأثیر قدرت زن در خانواده و تأثیرات آن در تأخیر در فرزندآوری؛
- ۹- پیشنهاد می‌شود که این پژوهش در سطح کلان (کشور و استان) مطالعه و پژوهش شود.

منابع

- اکتایی، رزیتا. (۱۳۸۴). کاهش باروری در ایران و عوامل اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر آن با تأکید بر نقش تنظیم خانواده بین سال‌های ۶۵-۷۵ (مطالعه موردی: شهر اصفهان)، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- امانی، مهدی. (۱۳۸۷). مبانی جمعیت‌شناسی، تهران: سمت.
- اینگلهارت، رونالد. (۱۳۷۳). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه: مریم و تر، تهران: انتشارات کویر.
- تقوی، نعمت‌الله. (۱۳۸۸). مبانی جمعیت‌شناسی، تهران: انتشارات آیدین.

فرزندآوری با حضور متغیرهای کنترلی نیز بیان شده است. نتایج رگرسیون نشان می‌دهد ضریب همبستگی چندگانه بین متغیرهای مستقل و وابسته ۰,۲۵۰ است که با توجه به میزان F و سطح معناداری رگرسیونی، رابطه آنها در سطح کم معنادار است. ضریب تعیین (R^2) مبین آن است که ۰,۰۶۳ از واریانس تأخیر در فرزندآوری توسط متغیرهای مستقل موجود در معادله رگرسیون که در سطح معناداری قرار دارند، تبیین می‌شود. با توجه به نتایج به دست آمده از این تحقیق، پیشنهادهایی در دو بخش اجرایی و پژوهشی ارائه شده است:

محدودیت‌های تحقیق

در همه تحقیقات اجتماعی محقق با مشکلات و موانعی روبه‌روست که این مسایل با توجه به موضوع، زمان، محل انجام، دسترسی به امکانات و منابع پژوهشی متفاوت است. هر تحقیق و پژوهش اجتماعی از آنجا که به شکل مستقیم و غیرمستقیم بخشی از حوزه خصوصی زندگی شخصی افراد را به پرسش می‌گیرد، با محدودیت‌هایی روبه‌روست؛ از جمله محدودیت‌های این تحقیق می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

عدم همکاری برخی زنان در جهت تکمیل پرسشنامه، گسترده بودن دامنه تحقیق (مناطق چهارده‌گانه اصفهان)، پایین بودن سطح تحصیلات زنان در تعدادی از مناطق اصفهان و عدم درک صحیح از سؤال‌ها، عدم دسترسی به برخی از منابع مورد نیاز جهت تحقیق و مشکلات مالی پژوهش.

پیشنهاد‌های اجرایی و پژوهشی

- ۱- آموزش و تأکید بر ازدواج در سنین مناسب برای جوانان؛
- ۲- آموزش و تأکید بر فرزندآوری در سنین مناسب؛

- تودارو، مایکل. (۱۳۷۸). *توسعه اقتصادی کشورهای جهان* سوم، ترجمه: غلامعلی فرجادی، تهران: انتشارات مرکز مدارک اقتصادی و اجتماعی برنامه و بودجه.
- بیکر، ترزال. (۱۳۸۱). *نحوه انجام تحقیقات اجتماعی*، ترجمه: هوشنگ نائی، تهران: انتشارات روش.
- حسینی، حاتم. (۱۳۸۶). *درآمدی بر جمعیت شناسی اقتصادی - اجتماعی و تنظیم خانواده*، دانشگاه بوعلی سینا: همدان.
- خالصی، زهرا. (۱۳۹۰). *بررسی عوامل مؤثر بر انتخاب زمان اولین فرزند در شهر شهرضا*، پایان نامه کارشناسی ارشد جمعیت شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد دهقان.
- خالویی، طاهره. (۱۳۸۶). *بررسی عوامل مؤثر بر تمایل و عدم تمایل زوجین جوان به فرزندآوری در شهر کرمان*، پایان نامه کارشناسی ارشد جمعیت شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.
- دهقانی پوده، محمدعلی. (۱۳۸۸). *بررسی تأثیر اشاعه نوآوری و کاهش باروری (مطالعه موردی: شهر اصفهان)*، پایان نامه کارشناسی ارشد جمعیت شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.
- رشیدی، ابراهیم. (۱۳۷۹). «بررسی عوامل اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی و جمعیتی مؤثر بر باروری در شهر دهقان»، *فصلنامه علمی و پژوهشی جمعیت*، سال ۸، ش ۳۳، ص ۴.
- زارع، بیژن. (۱۳۸۹). *جمعیت شناسی اقتصادی و اجتماعی*، تهران: سمت.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۸۰). *درآمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی*، تهران: انتشارات کیهان، جلد دوم، چاپ سوم.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۸۵). *روش های تحقیق در علوم اجتماعی*، جلد دوم، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ چهارم.
- ساعی، علی. (۱۳۷۷). *آمار در علوم اجتماعی با کاربرد نرم افزار SPSS در پژوهش های اجتماعی*، تهران: مؤسسه نشر جهاد.
- ستوده، هدایت الله؛ بهاری، سیف الله. (۱۳۸۶). *آسیب شناسی خانواده*، تهران: نشر ندای آریانا.
- شایان مهر، علیرضا. (۱۳۷۷). *دایره المعارف تطبیقی علوم اجتماعی (کتاب اول)*، تهران: انتشارات کیهان.
- شکوهی، مرتضی. (۱۳۸۰). *بررسی انگیزه های باروری در زنان روستایی شهرستان تنکابن*، پایان نامه کارشناسی ارشد جمعیت شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- کنیری، مهدی. (۱۳۸۷). *عوامل اجتماعی - فرهنگی و جمعیتی مؤثر بر باروری (مطالعه موردی زنان همسر دار ۴۹-۱۵ ساله شهر ورامین)*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- کرمی، آزاد. (۱۳۸۸). *بررسی عوامل اقتصادی - اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر باروری در شهرستان بوکان*، پایان نامه کارشناسی ارشد جمعیت شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- ملفت، حسین. (۱۳۸۱). *بررسی پیامد اشتغال برای زنان شاغل و فرزند آنها*، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه شیراز.
- یزدانی، منیژه. (۱۳۸۳). *بررسی عوامل مؤثر بر نگرش به فرزند در شهرستان شهرضا*، پایان نامه کارشناسی ارشد جمعیت شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.

Trends In South Asia: An Assessment and Prospect, Genus, , Vol, XlVIII, No.1-2.

United Nations, (1987) *Fertility Behavior in the context of Development*, Department of International Economic and Social Affairs, Newyork.

United Nations. (1993) *Relationships Between Fertility and Education: A comparative 7.*

Analaysis of Word Survay Data for Twenty-Two Developing contries